

İçindekiler

Giriş: Heidegger ve Teknik, Dođan Özlem / 9

Tekniđe İlişkin Soruşturma, Martin Heidegger / 43

Dizin / 83

Giriş

Heidegger ve Teknik

1. Heidegger'in 'Düşünme'si üzerine

Yeni veya en azından farklı bir düşünce iklimi içerisinde konuşan filozoflar, yeni veya farklı olanı ifade etmek üzere alışılmadık sözcükler kullanma gereksinimi duyarlar. Ve bu husus onların yanlış anlaşılmasını da beraberinde getirir. Geçmişte örneğin bir Kant felsefesinin veya bir Hegel felsefesinin başına gelen bu hal, yüzyılımızda Heidegger felsefesinin de başına gelmiştir. Heidegger uzun süre Fransız varoluşçuluğunun moda, etkisi altında bir 'varoluşçu' ve hatta 20. yüzyıl varoluşçuluğunun babası olarak görülmüştür. Onun teolojik terimlerle konuşmayan bir 'teolog', hatta bir 'mistik' olduğu söylenmiştir. Ona 'anti-hümanist bir gerici' olarak bakanlar olmuş, onun köktenci bir 'irrasyonalist' olduğu belirtilmiş ve hatta onun bu irrasyonalizmini bir dönem belli bir ideolojinin, nazizmin hizmetine sunmuş olduğu iddia edilmiştir. Bu niteleme ve iddiaların önemli bir kısmı, Heidegger felsefesine alışıldık düşünme şablonları içerisinde ve çoğu kez yüzeysel olarak bakmanın ve bazan da bu felsefeye Heidegger'in söylediklerinin ardında başka şeyler arayıp bulmak üzere detektifçe bir tutumla yaklaşmanın birer sonucu olarak ortaya atılmışlar ve bir süre hararetle kabul görmüşlerdir. Fakat bu niteleme ve iddiaların bazılarını ciddiye almak da gerekir. Çünkü Heidegger felsefesinin özgün terimleri çokanlamlı terimlerdir. Her ne kadar Heidegger'in kendisi bu terimlerin tam da bu çokanlamlılıkları içerisinde anlaşılmasını isterse de, bu anlamlar çokluğu içerisinde hangi bağlamda hangi anlama özellikle vurgu yapıldığı hiç de belli olmaz. Heidegger, vurgulu anlamı sanki okuyucunun bulup ortaya çıkarmasını ister gibidir. Fakat tam da bu, Heidegger felsefesiyle, iyi niyetle meşgul olanlar için bile, bu felsefenin değişik biçimlerde anlaşılmasına yol açar. Hele Heidegger üstelik çokanlamlılığın

'hakikatin özü'ne ait olduğunu da söylem işse. Bu nedenle Heidegger felsefesine, o sanki tekanlamlı bir veya bir kaç tem el öncülünden hareketle geliştirilmiş bir felsefe sistemiymiş veya bir felsefi öğretiymiş gibi yaklaşmak, ona mantıksal/gidimli bir düşünce yapısıymış gibi yönelmek uygun olmaz. Heidegger felsefesine ilişkin yanlış anlamaların bir önemli kaynağı, İyi niyetle de olsa, ona böyle yaklaşma ve yönelmeden gelir. Heidegger açıklamaz, yalnızca betimler ve anlatır. Onun söylemi, özellikle geç döneminde, anlatıcı (narrativ) bir söylemdir. Bu husus, Heidegger felsefesini yorumlamaya girişen kişi için uyarıcıdır. Bu demektir ki, Heidegger felsefesi ancak betimlenebilir ve anlatılabilir; fakat mantıksal/gidimli bir düşünme çabasının gerçekleştirebileceği bir şey olarak açıklanamaz. Üstelik bu betimleme ve anlatma çabası da, bu felsefenin özgün terimlerinin çokanlamlılığı gözetilerek ve bu anlamlardan bazılarını öne çıkararak sürdürülebilir. Ve tabii bu durumda bazı anlamlar arka planda kalabilirler veya hiç gözükmeyebilirler. Bu nedenle Heidegger felsefesini betimleme ve anlatma ve buna bağlı olarak yorumlama çabası da, bir yanlış veya hiç olmazsa eksik anlamadan tamamen arınmış olamaz. Bu hususlar, aşağıdaki yorumlama çabası için de geçerlidirler. Ben kendi payıma, Heidegger felsefesine en uygun yaklaşımın, Heidegger'in 'düşünme'den ne anladığını kavramaktan geçtiği kanısındayım. Ve aşağıda Heidegger felsefesi üzerine belirlemeler yapmaya çalışırken, bunu esasında Heidegger'in 'düşünme'den ne anladığını göstermek amacıyla yapmaya gayret edeceğim.

Heidegger felsefesinin merkezdeki kavramı Varlıktır. Fakat Heidegger felsefesi klasik anlamda bir ontoloji, bir varlık felsefesi de değildir. Çünkü Heidegger için Varlık'ın ne olduğuna, Aristoteles'ten beri yapılageldiği üzere, mantıksal düzlemde kalınarak ve kavramlara başvurularak yanıt verilemez. Varlık, kendisi için ve kendisinde olageldiği şekilde açığa çıkar, gizini-açar. O, olagelme ve sürekli olarak kendisini yeniden açmadır. Ve tam da bu yüzden o, sabit ve zamanüstü, ezeli ve ebedî değildir ve yine tam da bu yüzden sabitlik, zamanüstülük, ezelilik ve ebedilik belirten kavramlarla ifade edilemez. Bu husus, Varlık'ın olagelmesi ve açığa çıkması içindeki yeri bakımından İnsan için de geçerlidir. İnsan, olagelme ve açığa çıkma anlamında Varlık'ın kaderine bağlıdır. Yani insan için de sabit, zamanüstü, ezeli ve ebedî nitelikler belirtmek mümkün değildir. Dolayısıyla insanla ilgilenmek, insanın Varlık'la olan ilişkisiyle ilgilenmektir. Fakat insanın Varlık'ın kaderine bağlı olması, onun tamamen belirlenmiş olduğu ve dolayısıyla özgür olmadığı anlamına da gelmez. Heidegger bu anlamda bir 'kaderci', bir 'determinist' değildir. Gerçi insan Varlıktan kopup gelen bir kader altında bulunur; fakat bu kader, eğer özgürlüğü insanın kendi kendisini yönlendirmesi olarak tanımlıyorsak, tam da insanı bunu gerçekleştirmeye 'çağırın' bir kaderdir. Varlık, 'mutlak' ve 'sonsuz' bir şey değildir; tam tersine sonludur, tıpkı insan gibi. Heidegger için 'mutlak', 'sonsuz', 'Bir' (Plotinos) kavramları, tözsel ve aşkın olanı ifade etsinler diye geleneksel Batı metafiziğinin uydurmuş olduğu kavramlardır ve bunların hiçbir

gerçek karşılıkları yoktur. Bunlar yalnızca mantıksal, çıkarımcı ve nedenselci düşünmenin soyutlamalarıdır.

Heidegger tüm bunları tabii ki Batı felsefe geleneğini özümseyerek ve daha sonra bu gelenekle hesaplaşarak söylemektedir. O, özellikle Öreklerden, Alman idealizminden, Husserl'in fenomenolojisinden, Brentano'nun Aristoteles yorumundan, Hıristiyan teolojisinden (özellikle Bultmann'- dan), skolastikten ve Dilthey'in hermeneutigidinden çok şeyler öğrenmiştir. Bu yönüyle onun felsefesi de Batı felsefe geleneğinin bir uzantısı olarak görülebilir. Fakat Heidegger tüm bu öğrendiklerini, hiç abartmasız 'eşsiz' denebilecek bir söylem içerisinde belli yönleriyle bir yandan birleştirirken, öbür yandan bu birleşim tem elinde tüm Batı felsefe geleneğiyle hesaplaşma imkânı da bulur. Onun 'düşünme'si de bu birleşim temelinde şekillenir.

Heidegger, kendi 'düşünme'sini, mantıksal, çıkarımcı ve nedenselci düşünmeden ayırmak için 'sahici düşünme' (echtes Denken) olarak niteler. Sahici düşünme, gerçeklikten soyutlama yaparak yürütülen bir düşünme değildir; hiç bir zaman yalnızca mantıksal bağıntılar çerçevesinde bir soyutlamalar düzeni kurmak da değildir; hele Aydınlanmanın akılcı ve bilimci düşünme tarzı hiç değildir. Sahici düşünme, insanın kendisini evrenin merkezine yerleştirerek ve kendisini 'kendinin-bilincine sahip özne' kılarak gerçekleştirdiği düşünme değildir. İnsan kendisini kendininbilincinde olmakla değil, Varlık'la ilişkisi tem elinde ve bu ilişki bakımından tanıyabilir. Bu nedenle sahici düşünme, insanın İnsan olmasının bir tarzıdır. Sahici düşünmede insan Varlık tarafından kullanılır. Ve fakat Varlık da varolan her şeyde kendisinin açığa çıkmasının ölçütünü ve sınırlarını sağlayan açıklık, gizini-açma (aletheia) olarak insanı gerektirir. Sahici düşünen insan. Varlık tarafından Varlık'a bir yardım eli uzatmaya 'çağrılır.' Sahici düşünme, insanın, kendisini ona sunan her şeye temel yanıtıdır. Sahici düşünme, sürekli olarak Varlık'ı 'hatırlama'yı gerektirir. Hatırlamanın biçimlendirdiği düşünme, kendisine bilmek için sunulan her şeyi bir farkındalık ve etkililik halinde öne çıkarır. Bu düşünme, varolmaya ve bilinmeye başlayan her şeyi alımlayan, koruyan ve şekillendiren titiz bir eldir. Bu anlamda sahici düşünme, Varlık'a yardımda bir el becerisi gibi işlev görür. Varlık'a ait olan ve Varlık tarafından gereksinim duyulan sahici düşünme, bu sayede Varlık'la işbirliği içindedir.

Böyle bir sahici düşünme için Varlık, hiçbir şekilde bir kendilik (entity) değildir; o gerçekliğin bir ögesi veya yönü veya bütünlüğü olmayı da ifade etmez. Varlık, varolanların Varlık'ıdır; olagelme ve süregitmenin tarzıdır. O, her şeyde hüküm sürer, fakat varolan her şeyde, onların tikelliği İçerisinde ve fakat yine d e aşkın olarak bulunur. O hem İçkin hem aşkındır. Bu nedenle gizini-açtığı anda kendini gizler de. Dolayısıyla o, varolan her şeyin mevcut olmasının süregitme tarzı, yani zamanın daimîliği içerisinde her şeyin insan karşısına çıkma tarzıdır. Ve o, insanın sahici düşünmesiyle sağladığı açıklık aracılığıyla her şeyin görünüşe gelme tarzıdır

da. Zaten tam da bu yüzden Varlık, soyutlayıcı düşünmeyle kavranamaz. Sahici düşünme, soyutlayım düşünmenin ürünleri olan esrarlı, gizemli anlamlarla değil, en yakında bulunanla ilgilenir. Oysa soyutlayım düşünme en yakında olanı farketmez bile. Soyutlayım düşünme, Varlık'ın varolan her şeyi yönettiğini bilmez. Oysa Varlık ancak sahici düşünme sayesinde insana yaklaşır ve onu ilgilendirir. Varlık, soyutlayım düşünmenin sandığı gibi, bir sabitlik ve tözsellik taşımaz. Tam tersine o, kendisini sürekli olarak yeniden görünüşe çıkarır. 'Töz' fikri, Batı metafiziğinin tutuklanmış olduğu soyutlayım düşünmenin bir yapıtıdır. Oysa Varlık kendisini sürekli olarak yeniden görünüşe çıkardığı için, sahici düşünme asla kapalı bir sistem değildir. Batı felsefe tarihinde çok sayıda örneği bulunan felsefe sistemlerine hapsolmez. Sahici düşünme, Varlık'ın sürekli olarak yeniden görünüşe çıkmaya eşlik ettiği için, o her zaman yolda olmak anlamına da gelir. Düşünür, düşünce binaları inşa eden bir ustabaşı değil, sürekli yolculuk eden biridir. Heidegger'in kendisine 'filozof' denmesi esinden çok 'düşünür' denmesini tercih etmesinin sebebi budur.

Varlık, varolan her şeyde bize yaklaşır ve bizi ilgilendirir; fakat Varlık böyle yapmaz. Akla, yukarıda değinildiği üzere, karakteristik olarak kendisini gizler. İnsanın kendisini Varlık'ın yönetimine açabileceği yere sahici düşünme aracılığıyla giden yol, zorlu bir yoldur. Bu yol, çoğu kez bilinmeyen ve tehlikeli topraklardan geçer. Buna karşılık modern insan, gerçekliği empoze edilmiş kavramsal yapılar aracılığıyla kavramayı dayatan bir düşünme tarzı, akılcı, bilimsel bir düşünme tarzı tarafından tuzağa düşürülmüş ve körleştirilmiş durumdadır. Modern insan, felsefesinde, biliminde ve etkinliğinin her yönünde, soyutlayım, hesaplayım ve her şeyi hakimiyeti altına alıcı çılgın tavrıyla, bizzat bu tavrın kendisinin kurduğu bir tuzak içerisinde ve sahici düşünmeden uzaklaşmış durumdadır. Bu nedenle kolaycı, yaygın düşünmenin ötesine, bizzat 'düşünme' denen şeyin temelini araştırmaya yönelmek gerekir. Bu temel, esasen insan olarak insana aittir. Fakat onun hatırlanması gerekir; çünkü modern insan bunu, yani düşünmenin Varlıkla ilişkide olmak ve Varlık düşünmek olduğunu unutmuştur. İnsanı tekrar yola, düşünme yoluna ve Varlıkla serbest bir bağıntıya sokmak gerekir.

Heidegger Varlıkla serbest bir bağıntı kurma imkânını dilde bulur. Çünkü sahici düşünme, insanın Varlıkla uyuma sokulması ve Varlık'a yanıt vermesidir. Ve yanıtın verilebildiği yer dildir. Sözcükler kendilerinin ötesindeki bir şeye işaret ederler. Onlar anlamın yarı saydam taşıyıcılarıdır. Bir şeyi adlandırmak onu davet etmektir, onu bir yere çağırmaktır. 'Dil, Varlık'ın evidir.' Varlık ile insan arasındaki karşılıklı bağıntı dil aracılığıyla gerçekleşir. Bu yüzden dilin ne olduğunu, İlk kez ortaya çıktığında onun içerisinde söylenen ve sonradan onun içerisinde işitilen ve işitilebilen şeyleri keşfetmek suretiyle araştırmak, aslında Varlık ile insan arasındaki karşılıklı bağıntıyı araştırmaktır; kendini Varlık'ın ifadesinin işitilebileceği ve ifade edilebileceği yere yerleştirmeye çabalamaktır,

örneğin Batı tarihi başlangıcı itibariyle ancak Grekçe ve Latince içerisinden hareketle görülebilir. Heidegger'in eski, unutulmuş dillere ve özellikle etimolojiye düşkünlüğü, kendi felsefesinin özgül terimlerini eski Almancadan, bazılarının dediğı gibi, en eski şekliyle 'köylü Almancası'ndan türetmek istemesi, onun bu tavrından kaynaklanır.